

NOVA

25 jaar
vereniging
vrienden van
Archeon

Nieuws van de Vereniging Vrienden van Archeon

MEI 2021 | JAARGANG 25 No.1

In dit nummer

2. Voorwoord voorzitter
3. Vrijwilligers restaureren werelderfgoed. 4. Een hart vol passie voor Museumpark Archeon 5. Erelijst: 44 leden van het allereerste uur 6. Aan de slag met koffie en een grote pan soep: vrijwilligers aan het woord. 8. Overzicht 25 jaar VVvA 10. Felicitaties uit het veld 12. VVvA festiviteiten in 2021 en dan... op naar de 500 leden! 13. Vrouwe Hadewij 14. Boeken en tentoonstellingen 15. Muziek Rubriek – middeleeuwen 16. Zij en hij over het leven in de prehistorie 18. Vriendschap bij de Romeinen 20. Strip door Gilivs en colofon

Vriendschap - 25 jaar Vereniging Vrienden van Archeon

Voorwoord voorzitter

Wat een vreemd jaar om jarig te zijn!

De jaren 2020 en ook 2021 worden gedomineerd door het coronavirus en het legioen virologen dat ons helpt om te begrijpen wat er aan de hand is. Wat hebben we er allemaal veel last van en wat gaat dit uiteindelijk voor mens en samenleving betekenen? Mijn gedachten en sympathie gaan uit naar al die leden en vrijwilligers die ondanks de meerdere sluitingen van het museumpark door corona toch lid en vrijwilliger van Archeon zijn gebleven. En zeker ook naar het vaste personeel en de directie die samen een lange lastige periode vol onzekerheden doormaken.

Tegelijkertijd is 2021 een jubeljaar, want onze bloeiende vereniging bestaat op 3 mei 2021 alweer 25 jaar. In 1996, kort na de oprichting van Archeon, is onze vereniging opgericht met als hoofddoel het promoten van Archeon en het ondersteunen van het archeologisch museumpark met een actief vrijwilligerscorps. Diezelfde hoofddoelen zijn nog altijd de kerntaken van de vereniging. Maar liefst 44 leden zijn al vanaf het allervroegste begin bij de vereniging betrokken en dus al 25 jaar lid van de Vereniging Vrienden van Archeon (VVvA), ik zeg: hulde voor hen!

Vandaag de dag bieden we regelmatig nieuwe bezienswaardigheden aan Archeon, zoals de ossen James & Isaac, de bakkersoven in de middeleeuwen, de graanspieker en de Bargertempel in de prehistorie,

de vloeren in de nissen van het Romeins badhuis en meer. Zoals elke vereniging heeft VVvA hoogte- en dieptepunten gekend met soms flinke schommelingen in bijvoorbeeld het ledental en vrijwilligerscorps. Maar de laatste jaren is VVvA weer prettig aan het groeien. Het volledige communicatiebeleid is op de schop gegaan en gemoderniseerd; daarmee is het contact met de leden sterk verbeterd. Wat zeker ook tot groei heeft geleid is het toegenomen aantal activiteiten dat jaarlijks wordt georganiseerd en de grote variatie onderwerpen. Zo zijn dit jaar veel activiteiten gericht op de viering van het Limesjaar 2021. Daarnaast heeft de professionalisering van allerlei zaken rond het vrijwilligerswerk ook voor groei gezorgd.

Ik feliciteer alle (ere)leden, vrijwilligers, het bestuur en de commissieleden met onze jarige VVvA en verwijs graag naar het jubileumprogramma dat in deze NoVA vermeld staat. Tot slot roep ik graag iedereen op om ook dit jubileumjaar te gebruiken om zelf ook nieuwe leden en vrijwilligers te werven, zodat onze vereniging prettig doorgroeit en zich deels verjongt. ■

Leo van Sister | voorzitter Vereniging Vrienden van Archeon

Leo van Sister op de fraaie Brunelleschi koepel van de dom in Florence.

Vrijwilligers restaureren werelderfgoed

Door Monique en Jack Veldman

Museumpark Archeon is het nieuwe "thuis" voor de wereldberoemde Zwammerdamschepen. Niet alleen omdat Alphenaren hun eigen werelderfgoed na bijna 50 jaar weer in de buurt kunnen bewonderen, maar ook omdat de Vereniging Vrienden van Archeon (VVvA) als sterke organisatie tientallen vrijwilligers levert die in belangrijke mate bijdragen aan de zogenoemde Operatie Zwammerdamschepen. Zij doen dat door mee te bouwen en te helpen restaureren.

Het immense restauratieproject kenmerkt zich door het samenbrengen van de rijke kennis van professionals, de medewerkers van Archeon en natuurlijk de vrijwilligers. Ervaring van vrijwilligers als timmerman, administrateur, docent, automonteur en bijvoorbeeld lasser zijn een rijke aanvulling op de kennis van archeologen en historische scheepsbouwers. Aan de andere kant treden de vrijwilligers van Team Restauratie op als gidsen voor de vele bezoekers die de Romeinse Restauratiewerf bezoeken.

Over de organisatie van Team Restauratie, zoals inwerken, roosters maken, leveren van kleding en vergoedingen, hoeft de projectleiding van Operatie Zwammerdamschepen zich geen zorgen te maken. Dat gebeurt allemaal op basis van 25 jaar ervaring van de VVvA. En zo groeit het Team Restauratie ook toe naar het toekomstige Nationaal Romeins Scheepvaart Museum, waar de vrijwilligers van VVvA bezoekers uit alle windstreken welkom zullen heten tussen onze Zwammerdamschepen. Precies zoals UNESCO de inzet van werelderfgoed ziet: als communicatiemiddel tussen wereldburgers. ■

In de restauratiewerf

Vrijwilligers aan het werk

HezenbergArcheologie

Alphen aan den Rijn

Een hart vol passie voor Museumpark Archeon

Door Monique en Jack Veldman

Vereniging Vrienden van Archeon viert in 2021 haar 25-jarig bestaan. De vereniging wordt twee jaar nadat Archeon het levenslicht ziet, opgericht. Sindsdien staat de VVvA het museumpark met raad, maar vooral heel veel daad, bij.

Dat de VVvA en Archeon na al die jaren nog steeds nauw verbonden zijn, blijkt wel uit het jubileumgeschenk van de vrienden aan het museumpark. Op 10 mei 2019 wordt het geschenk, een reconstructie van een mozaïekvloer uit de Thermen in Heerlen, overhandigd door voorzitter Leo van Sister in het bijzijn van commissaris van de Koning Jaap Smit, burgemeester Liesbeth Spies en wethouder Kees van Velzen. De mozaïekvloer in het Romeinse Badhuis werd onthuld door de commissaris en burgemeester die samen 'aan het touwtje trokken'. Voordat de onthulling plaats kon vinden, staken leden van de VVvA menig uur in het leggen van deze vloer.

De vloer is niet het eerste geschenk van de VVvA aan Archeon. Eerder is dan bijvoorbeeld al de Romeinse muur gereconstrueerd, naar voorbeeld van de muur rond het eerste opgegraven castellum in het stadshart van Alphen aan den Rijn. Ook de 'tweede' helft van huis Voorburg is door een pannentactie van een dak voorzien. Maar het begint allemaal met het inmiddels beroemde koppel ossen Vermeil en Souret, gevolgd door Pepijn en Karel. Nu genieten we alweer drie jaar van Isaac en James.

Alle vrijwilligers die de reguliere medewerkers bijstaan, worden aangestuurd vanuit de VVvA en zijn dus lid van de vereniging. Zonder anderen tekort te willen doen een paar voorbeelden: de vrijwilligerscommissie die alle vrijwilligers verwelkomt en begeleidt en het atelier die alle kostuums en aankleding verzorgt. De groengroep heeft veel werk aan groenonderhoud, maar ook aan het concept van de Romeinse tuin naast huis Voorburg. Dan zijn er nog de vrijwilligers die als archeotolk bezoekers te woord staan en authentieke bezigheden verrichten of een historisch ambacht demonstreren. De bouwploeg die de Romeinse muur en trap heeft gerestaureerd heeft de afgelopen jaren vele mooie attributen, secreten, gebouwen en zelfs een Romeinse wieg gemaakt. De activiteitencommissie organiseert mooie lezingen en events en niet te vergeten, de Scutterie van St. Sebastiaan, de middeleeuwse boogschutterij. Als laatste wapenfeit zijn er de vele vrijwilligers die in de restauratiewerf Zwammerdam de archeologen helpen. Ook de Romeinse

hijskraan, het tempeltje van Barger-Oosterveld, de middeleeuwse bakkersoven en nog veel meer projecten zijn in de afgelopen 25 jaar succesvol gerealiseerd. Dit en meer door de vrijwilligers verrichte, extra werk, wordt enorm gewaardeerd. Niet alleen door ons, maar uiteraard ook door onze vele bezoekers. Heel veel dank hiervoor.

Een apart dankjewel gaat naar de successievelijke voorzitters Henk Wissels, Piet Vree, Tiny Brouwers, Niko Geerlings en Leo van Sister. Zonder hen zouden de vrienden niet hetzelfde zijn. Elk op hun eigen manier hebben zij de vereniging aangestuurd en waren zij ook persoonlijk van grote waarde als sparringpartner voor de directie.

Als directie zijn wij buitengewoon blij met de goede samenwerking en de vele helpende handen vanuit de VVvA. We hopen dat het volgende project, de komst van het Nationaal Romeins Scheepvaart Museum, eveneens met steun van de VVvA kan worden gerealiseerd.

Heel veel dank voor de afgelopen 25 jaar samenwerking en heel veel succes bij het realiseren van een mooie toekomst voor de VVvA, samen met Museum-park Archeon. ■

Erelijst: 44 leden van het allereerste uur

Door Leo van Sister

Met de viering van 25 jaar VVvA staan we graag stil bij onze leden van het allervroegste begin. Wat zijn we blij dat onderstaande personen al 25 jaar betrokken zijn en dat zij zich blijvend voor de vereniging inzetten. ■

Dhr	J.	Bot
Mevr.	H.	van Broekhoven - v/d Berg
Mevr.	C.	Brouwers
Dhr.	T.	Brouwers
Mevr.	M.	van Diggelen
Dhr.	G.	Crisson
Mevr.	J.	Dongen-van Vugt
Dhr.	G.	Eyckhoff-van Stiphout
Mevr.	T.	Feenstra
Dhr.	R.	Fraanje
Mevr.	A.	Geerlings
Dhr.	N.	Geerlings
Dhr.	A.H.	Groeneveld
Dhr.	D.	Hallewas
Dhr.	T	Hazenberg
Dhr.	T.C.	Hegeman
Dhr.	M.	Hemert
Mevr.	W.	Heubers
Hist. Vereniging Alphen, De Vergulde Wagen		
Dhr.	J.	Hogendoorn
Dhr.	T.	van Houten
Dhr.	P.J.F.	Kemper

Dhr.	J.	Kort
Dhr.	F.	Lamers
Mevr.	T.	Lantau
Dhr.	H.A.	Lint
Mevr.	A.J.	de Maijer-Hesseling
Dhr.	H.	May
Mevr.	J.	May-van Vliet
Dhr.	L.	Middelburg
Dhr	M.	Paats
Dhr.	E.	Schoneveld
Dhr.	A.G.J.	Schröder
Dhr.	C.	Slingerland
Mevr.	S.	Sprey-Houtman
Dhr.	H.	Sprokholt
Mevr.	L.	Verboom
Dhr.	E.	Wagt
Dhr.	H.W.E.S.	Wardenaar
Dhr.	M.D.	Weerd
Mevr.	J.M.	van Winter
Mevr	A.	Zwarts-Mollema
Dhr.	R.	van Zwieten
Mevr	J.	Wissels - van der Valk

Aan de slag met koffie en een grote pan soep: vrijwilligers aan het woord

Door Maritgen Rodenburg

Als nieuwbakken hoofdredacteur aan mij de eer een viertal vrijwilligers (leden) van het eerste uur te interviewen. Ik ga in gesprek met de echtparen Niko en Annette Geerlings en Hans en Jeanne May. Een digitale ontmoeting, zoals zo vaak in coronatijd, maar daar draaien de vier hun hand niet voor om.

Vrijwilligers gezocht

De vriendenvereniging werft in september 1992 vrijwilligers op de jaarmarkt in Alphen aan den Rijn. Zo raakt Annette Geerlings als textielvrijwilliger bij het park betrokken. Haar man Niko ziet haar zulke leuke dingen doen dat hij ook iets voor Archeon wil betekenen. Dat treft, ze zoeken nog bouwvrijwilligers voor het toenmalig educatief erf. Later wordt Niko lid van de handboogschutterij, maakt hij deel uit van de vrijwilligerscommissie en is hij zo'n zeven jaar

Hans en Jeanne May

voorzitter van de Vereniging Vrienden van Archeon. Op dit moment is hij voorzitter van de Stichting Museum-park Archeon. Die verantwoordelijk is voor de museale taken op Archeon.

Voor Hans May begint het anders. Hij geeft les op een basisschool in Leiden en na een bezoek aan het park ziet hij ruimte voor verbetering. Hij biedt de directie aan daarbij te helpen, maar krijgt een andere vraag voorgelegd. Er zijn dan namelijk zoveel vrijwilligers waar de directie te weinig zicht op heeft, dat ze hem vragen dat in goede banen te leiden. Eenmaal terug van vakantie ligt bij hem een dikke envelop met vrijwilligersaanvragen op de mat. Vanaf dat moment stuurt hij in een commissie van drie, de vrijwilligers aan. Na zeven jaar stapt hij over naar de bouwvrijwilligers en maakt daar veel mooie dingen zoals de Romeinse houten muur. Ondertussen is ook zijn vrouw Jeanne betrokken geraakt bij de VVvA en helpt ze onder andere mee met twijgen terugsteken. Wat dat is, daarover later meer.

Dan worden over en weer wat projecten opgenoemd. Al gauw blijkt dat de bouwvrijwilligers grote en kleinere projecten onder hun hoede krijgen. Een Romeinse hijskraan wordt gebouwd als jubileumcadeau van de VVvA aan Archeon en de bronstijdboerderij wordt verplaatst en voorzien van nieuwe lemen muren en een nieuw dak. Het ontmantelen, het overbrengen van het houtwerk en het weer opbouwen van de boerderij wordt door vrijwilligers gedaan. Voor de opbouw van het dak krijgen ze rietdeklessen van medewerkers die dat werk al beheersen. En dat gebeurt dus op de ouderwetse manier; met riet en wilgentenen. Jeanne is een van degenen die de wilgentenen terugsteekt. Ook het leem aanmaken en daarna wanden lemen. Een grote klus, aldus Hans. Met veel mensen werken ze eraan en tussen de middag eten ze heerlijke soep, bijvoorbeeld pompoensoep. Hierop vraag ik of Archeon dat soms faciliteerde, maar nee, er waren een of twee vrouwen die soep maakten. Waarop Annette haar man aankijkt en Niko aanvult: 'Nou ja, jij dan. Zij maakte elke zaterdag soep en zorgde voor brood met beleg. We waren soms wel met 25 man bezig.'

Niko en Annette Geerlings, foto's: Lobke Zaalberg fotografie

Vraag de vrijwilligers niet een mooiste project te noemen, want het zijn er te veel. Hans vindt bijvoorbeeld alle projecten even mooi, maar het meeste werkte hij aan het tempeltje van Barger-Oosterveld, in de buurt van Emmen, dat daar was opgegraven. Hij stak veel tijd in het achterhalen van hoe dat precies in elkaar zat. Er stond al zo'n tempel op Archeon, maar die was niet compleet. Er is toen een nieuwe gebouwd op ware grootte. Het is geen gebouwtje voor evenementen maar bedoeld als plaats voor ceremoniën bij begrafenissen. Hans vond de combinatie van het vrijwilligerswerk met zijn werk als leerkracht prachtig. Vijf dagen werken op school en in het weekend bezig zijn met compleet andere dingen, zoals het verplanten van bomen.

Over de vrijwilligers van nu zijn de vier ook te spreken. Zo zit er veel kennis in de huidige bouwgroep en ook in de restauratieploeg voor de schepen is kennis van zaken aanwezig. Vergeet ook niet de tolken, de mensen die uitleg geven aan bezoekers, behalve op de werf werken er ook tolken

"We waren soms wel 25 man bezig."

in het park. Dan zijn er nog de minderbroeders en de boogschutters en ook op het kledingatelier werken vrijwilligers. En er is natuurlijk ook de cluster van de tuingroep. Annette vult aan dat Jeanne daar veel in

heeft gedaan, maar er te bescheiden over is. Jeanne geeft aan dat ze daar inderdaad wat uren kwijt was, eerst samen met Carin, maar op een gegeven moment ontstaat er een groepje voor het onderhoud.

Wat ook mooi is volgens Annette is dat er veel onderzoek gedaan wordt naar de tuinen, bijvoorbeeld door te kijken of de planten ook historisch kloppen. Op die manier is de Romeinse tuin helemaal veranderd en aangepakt. Ook de vraag waarom de courgettes nou niet groeien wordt zo opgelost: de kok plukt de bloemen en gebruikt die als decoratie bij de maaltijd.

Tenslotte, wat wensen de vier de vereniging voor de komende 25 jaar? Daarop volgt vooral: dat het park weer opengaat en de activiteiten weer door kunnen gaan zonder corona. ■

De verschillende groepen binnen de VVvA: Archeotolken middeleeuwen, Romeinse tijd en prehistorie | De Groengroep | De Bouwgroep | De Scutterie van Sint Sebastiaan | De Minderbroedersgroep | De Museumgroep | Het Kledingatelier | De Bijengroep | De restauratiegroep Zwammerdamschepen | Bestuur | Ledenadministratie | Vrijwilligersadministratie | Jongeren | Communicatie en redactie NoVA.

"Hij bouwt mooie dingen zoals de Romeinse houten muur."

Overzicht 25 jaar VVvA

Pauze voor de bouwploeg

Viering 20 jaar VVvA

De eerste ossen Vermeil en Souret

**Schenking Romeinse
hijskraan (2004)**

**Máxima ontvangt
de eerste sleutel
van het Archeolo-
giehuis in 2011 en is
sindsdien erelid.**

Minister van Engelshoven bezoekt Archeon en VVvA

**Boogschutters van
Archeon in actie**

Leden van VVvA in 2018 op excursie naar het Nederlands Openluchtmuseum

Herman Pleij

Nieuwe vloeren in het badhuis

Felicitaties uit het veld

“Van harte gefeliciteerd met deze mooie mijlpaal! Al 25 jaar lang zetten de Vrienden van Archeon zich met hart en ziel in om onze geschiedenis beleefbaar te maken. Zonder jullie zou Archeon niet de unieke attractie zijn die het vandaag is. Ik wens jullie net zoveel enthousiasme en succes toe voor de volgende 25 jaar!” - **Liesbeth Spies, burgemeester Alphen aan den Rijn**

“Van harte gefeliciteerd met het 25-jarig jubileum van de Vereniging Vrienden van Archeon! Samen met jullie ruim 400 leden ondersteunen jullie Archeon o.a. met vrijwilligerswerk en donaties. Mede dankzij deze ondersteuning is Archeon uitgegroeid tot een van onze iconen en daar zijn wij - net als jullie - trots op.” - **Wethouder Alphen aan den Rijn, Kees van Velzen.**

“25 jaar VVVA, wat een feest en club, om jaloers op te zijn. Als het lukt om zo lang met een grote groep vrijwilligers actief te zijn voor zo'n geweldig park als Archeon, dan heb je blijkbaar iets te bieden. Het gaat dan niet om geld, maar om sfeer, gezelligheid en waardering. Gezien worden en meetellen. Bestaat er iets mooiers?”

Archeon mag en zal trots zijn op zijn vereniging. Zoveel kwaliteiten bij elkaar. Dat zie je, merk je en voel je als je er bent. Van harte proficiat en dat jullie nog maar heel lang met veel plezier deel uitmaken van Archeon en Archeon nog lang plezier beleeft aan jullie aanwezigheid en inzet.” - **Hans Thuis, Directeur Thermenmuseum Heerlen**

“Gefeliciteerd Vereniging Vrienden van Archeon! Een bijzonder moment voor VVVA en dat horen we te vieren met elkaar. De energie en betrokkenheid van de vele vrijwilligers en vrienden, die met elkaar maken dat Archeon mee kan in deze tijd en de jaren die komen. Zoals dat in de afgelopen 25 jaar ook al het geval was.” - **Leen van Zwieten, NIGRVM PVLLVM (Ipse de Bruggen) te Zwammerdam**

“Met de stroom mee en tegen de stroom in. De restauratie van de Zwammerdamschepen en de verrassingen die dat oplevert, de redding van de ossen Souret en Vermeil in '95. Het Archeon biedt levendige geschiedenis voor iedereen en heeft inmiddels zijn eigen plekje in de geschiedenis verdiend. Mede dankzij het enthousiasme en de inzet van veel vrijwilligers en de vrienden van Archeon. Zelfs een pandemie krijgt dat niet klein. Vobis gratulor de die natali.” - **Gedeputeerde mevr. dr. Willy de Zoete, provincie Zuid-Holland**

“Lang leve de VVvA. Van harte gefeliciteerd allerbeste VVvA.

Wat heb je in de afgelopen 25 jaar toch ontzettend veel goeds gedaan en hele, mooie dingen, items en zaken voortgebracht. Eerst natuurlijk met de ossen door een deur en hierna ben je zelf ook tot volle bloei gekomen. Met al de mooie mensen van de besturen van Henk, Piet, Tiny, Niko en nu Leo! Met de vele leden van alle commissies en alle vrijwilligers die samen allemaal zo enorm actief zijn. Dit alles om met veel zorg en liefde Archeon te verrijken, mooier te maken en haar tot onschatbare waarde te laten groeien.

Heel veel inspiratie en plezier voor de komende decennia toegewenst”. - **Jack & Monique Veldman, directie museum-park Archeon**

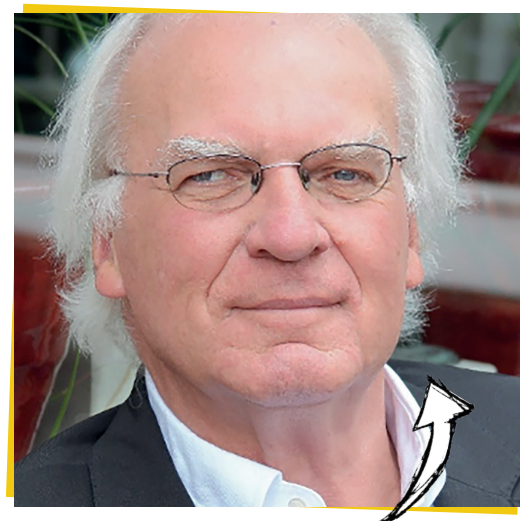

“Het 25-jarig bestaan van de VVvA roept veel bij mij op. Boeiende lezingen en fraaie excursies, de inzet van veel vrijwilligers, NoVA, een mooie website en veel meer. Allen gefeliciteerd en dank voor de geweldige inzet. Het roept ook herinneringen op aan de tumultueuze ontstaansgeschiedenis van Archeon. Het verzoek om zich in onze gemeente te vestigen kwam op een cruciaal moment. Het opgeven van een bouwlocatie was een duidelijk teken dat het de gemeente wat waard was om Archeon te huisvesten. Dat het nu een schitterende reis terug in de tijd biedt, is te danken aan Monique en Jack Veldman, de energieke leiding van het park en aan de veelomvattende activiteiten van de VVvA.” - **Martien Paats, burgemeester Alphen aan den Rijn van 1979 tot 1997**

“Gefeliciteerd VVvA! Voor de VVvA is zijn bestaan geen doel op zich, maar het Museumpark Archeon wordt zo, toen nog het archeologische themapark Archeon, door een enthousiaste groep mensen ondersteund. De naamsverandering geeft de ontwikkeling van het park weer en de VVvA heeft Archeon daarin al die jaren ondersteund. Hulde!” - **Tiny Brouwers, oudvoorzitter en erelid.**

Foto: Carina Faust

“De voornaamste inspiraties voor ideeën over de toekomst vloeien voort uit wat achter ons ligt. Als we niet meer willen weten hoe, waar en waarom we vertrokken zijn, laten we alles aan het toeval over. Daarom is het noodzakelijk om rond te lopen in dat verleden en de verwantschap te voelen met de gedragingen en gedachten van onze voorouders. Daarin voert het Archeon ons als geen ander mee: Vrienden van Archeon, van harte proficiat!” - **Herman Pleij, emeritus hoogleraar Middeleeuwse Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam**

VVvA festiviteiten in 2021 en dan... op naar de 500 leden!

Door Leo van Sister

We hebben voor 2021 een mooi jubileumprogramma samengesteld, tenminste als corona ons daarbij niet te veel in de wielen rijdt. In elk geval willen we alle jubileumactiviteiten uitvoeren. Te beginnen met deze speciale jubileumuitgave van NoVA als bewaarnummer.

Via Albaniana nabij de Romeinse tempel in Archeon

Verder is het activiteitenprogramma in 2021 uitgebreid met veel extra activiteiten in het kader van het Limesjaar 2021. Op 28 mei (of wanneer nodig een latere datum) organiseren wij met onze leden een gezellig feest om onze 25e verjaardag te vieren. Tegelijkertijd is op 28 mei een feestelijke bijeenkomst voor genodigden en leden met o.a. een interessante lezing door professor Herman Pleij.

Jubileumcadeau Villa Albaniana

Het hoogtepunt van de dag is natuurlijk ons jubileumcadeau aan Archeon, de dan aangelegde Via Albaniana. Een opnieuw aangelegde weg geheel volgens de wegebouwmethode zoals Romeinen dat 2.000 jaar geleden in Nederland deden. De Romeinse weg wordt samen met de tentoonstelling opengesteld voor het publiek.

De oude Romeinse haven Ostia Antica

Forum Trajanus in Rome

Jubileumreis Rome

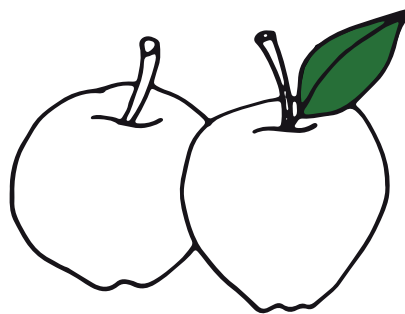
Verder op het programma staat een jubileumreis naar het oude Rome. Tijdens de reis worden archeologische hoogtepunten uit de Romeinse tijd bezocht, zoals de oude haven Ostia Antica, de catacomben van Callixtus, het Colosseum, Forum Romanum en Forum Trajanus, het Pantheon en andere bekende en minder bekende bezienswaardigheden.

Toekomst VVvA

De laatste jaren is VVvA prettig gegroeid dankzij een actief activiteitenprogramma, professionalisering van de organisatie van vrijwilligers en veel actieve commissie- en bestuursleden. Nu willen we, met behulp van onze leden, graag actief leden werven en doorgroeien naar 500+ leden en vrijwilligers. Om met elkaar de verwachte groeiende bezoekersstromen in Archeon een fantastische dag te bezorgen. ■

Minnedrinken op de volgende 25 jaar

Door Vrouwe Hadewij

Vriendschappen zijn om te onderhouden en hoe mooi kun je dat doen door middel van wijn drinken en daar lekker bij eten. Helaas kennen we geen beschrijvingen van vriendschappelijke malen of dranken bij de gewone burgers in Gravendam (in de 14e eeuw), maar wij weten wel dat er minnedranken bestonden.

Minnedranken zijn een soort toosten, dit kan zijn op de gezondheid, een veilige reis of verzoeningen. Minnedrinken is letterlijk het mijmeren, bezinnen of herinneren.

Veelal werd er op heiligen gedronken zoals Sint Gheertrude, Sint Jan en zelfs op Sint Bernardus. Het minnedrinken bestaat al heel erg lang en werd in de Germaanse tijd zelfs al gedaan.

Sinte Gheertruden minnedrinken, gebeurde als men op reis ging en veilig wilde terugkeren. We kennen ook de Sint Jansdrank die veelal gedronken werd op 27 December tegen vergiftiging en ziekte. Deze (gewijde) wijn werd bewaard en ook gebruikt als verzoeningswijn en trouwdrank, dan noemde men dit Johannesminne. Er is ook een Walpurgisdrank, maar die wordt veelal in mei gedronken (krachtige werking in het begin van de bloei van de natuur). Aangezien er ook wel eens te veel minnedranken werden gehouden bestond ook daar een heilige voor, de heilige Sint Bernardus voor dronkenlappen!

Bij deze minnedrank is het ook prettig om iets te eten. Een appeltaart is dan een graag gegeten gerecht. We komen in middeleeuwse boeken veel verschillen-

de recepten tegen, met een enorme diversiteit aan ingrediënten zoals: vijgen, rozijnen, groene bladeren van peterselie, gember, saffraan, kaneel, kruidnagel, paradijszaad (een soort peper) suiker, eieren, brood, peperkoek (!), water en boter. We kunnen dus wel zeggen dat men in de middeleeuwen zelf verkoos wat men lekker vond en dat in de appeltaart stopte.

“Om een appeltaart te maeken”

- Ingrediënten voor de bodem: bloem, boter, water (melk mag ook) en eieren.
- Ingrediënten voor de vulling: appels, suiker, vijgen, rozijnen, groene bladeren van peterselie, gember, saffraan, kaneel, kruidnagel, paradijszaad (soort peper) en wat peperkoek

1. Maak een deeg van wat bloem, boter, water en ei. Knead hiervan een deeg en leg dit een tijdje koel te rusten.
2. Kies zelf je vulling voor je appeltaart uit bovenstaande ingrediënten (of gebruik wat je nog in huis hebt).
3. Snijd de appels en voeg gewenste specerijen toe
4. Rol het deeg uit en vul de taart met de appels
5. Zet dit in de oven.

Een eenvoudig en voor bijna iedere burger in Gravendam beschikbaar drankje: warme appelsap, een eenvoudig drankje zonder alcohol.

1. Neem wat appelsap en wat stukjes appel
2. Warm dit op met wat kaneel

Proost en eet smakelijk!

Vrouwe Hadewij feliciteert VVvA en hoopt nog lang haar bijdragen te mogen leveren.

Vrouwe Hadewij ■

Bronnen

27 december, heiligen van de dag, via: <http://www.volkoomen.nl/heiligen/27%20december.htm>.

Braekman, W.L., (1986). Een nieuw Zuidnederlands kookboek uit de vijftiende eeuw

Boeken en tentoonstellingen

Door Patricia Pol

Boeken

Plinius. Mijn lieve Calpurnia

Romeinse vrouwenportretten
Plinius, vertaald door Vincent Hunink

De Romeinse wereld was er vooral een van mannen. Maar in de correspondentie van Plinius de Jongere (ca. 62-ca. 113), een vriend en tijdgenoot van keizer Trajanus, staan

vrouwen centraal. Plinius onderhoudt vriendschappen en zakelijke relaties met rijke vrouwen. Ook schrijft hij geregeld aan vrouwelijke familieleden. Bijzonder zijn enkele ontroerende brieven aan de jonge Calpurnia, zijn derde vrouw. Plinius schrijft over echte vrouwen van die tijd, geen mythische dames. Rijke vrouwen, zodat we ook een inkijkje krijgen in de Romeinse elite-kringen uit de keizertijd.

EAN: 9789025312015. kosten € 12,50

De Vikingen

Een nieuwe geschiedenis
Neil Price

Wie Vikingen zegt, heeft vaak de associatie met woeste krijgers die dood en verderf zaaien. Vikingenexpert Neil Price beschrijft echter vanuit het perspectief van de Vikingen zelf hun unieke geschiedenis en cultuur. Zonder gissingen en gebaseerd op feiten en bronnen zoals archeologische

vondsten. Zo wordt voor het eerst duidelijk hoe zij woonden, hoe ze in hun levensonderhoud voorzagen, wat hun rituelen waren en waarin ze geloofden. Het boek bevat kaarten, illustraties en een handige verklaring over de veelheid aan bronnen.

EAN: 9789046827116. € 39,99 (ook als e-book verkrijgbaar voor € 14,99)

Tentoonstellingen

Vervlogen geuren en kleuren

Mauritshuis, Den Haag. T/m 29 augustus 2021

Hoe rook het in de 17e eeuw eigenlijk in de Nederlandse Republiek? Stinkende grachten, lichaamsgeuren, onbekende geuren maakten deel uit van het leven. Welke betekenis hechtte men aan geur? En hoe werden geur en de reuk uitgebeeld op schilderijen? Zodra het Mauritshuis zijn deuren weer open kunt u deze tentoonstelling bezoeken om op geur-onderzoek uit te gaan. In de loop der jaren zijn de geuren in onze maatschappij geleidelijk aan terug gedrongen. We vinden al gauw dat iets stinkt, maar wist u dat het begrip stinken vroeger synoniem was aan ruiken? Neutraal dus? Geuren kunnen vriendschappen beïnvloeden, herinneringen versterken, geluk of afschuw oproepen.

Google Arts & Culture

Online!

Nu de musea fysiek (nog) niet te bezoeken zijn, valt er digitaal heel wat te ontdekken! Bezoek bijvoorbeeld eens de website Google Arts & Culture via <https://artsandculture.google.com>. Het is eerlijk gezegd een site waarin je jezelf helemaal kunt verliezen, zo groot is het aanbod van musea, audiotours, kunstenaars, historische gebeurtenissen en figuren, kunststromingen, tijdvakken en zoekmogelijkheden. U kunt de prehistorische tekeningen in de grot van Chauvet bewonderen, door Stonehenge lopen, het Rijksmuseum verkennen, games spelen, collecties bekijken via augmented reality, Rome bezoeken en nog veel meer. De website heeft ook een app, te downloaden via de Google Play of Appstore.

Speurtocht naar muzikale vriendschappen

Door Helma Hartman

De zoektocht naar vriendschappen in de muziek was niet eenvoudig. Er is namelijk niet veel over bekend. Als je de hoofse liefde mee zou mogen rekenen, zou je verder komen. Deze vorm van verfijnde liefde (de 'fin' amors), werd voor het eerst bezongen door de Zuid-Franse troubadours en dat oeuvre vormt een heel groot deel van de middeleeuwse muziek. Maar deze platonische

verering van een edelman voor een onbereikbare, meestal getrouwde, vrouw, vind ik toch een andere tak van sport dan vriendschap. Al is het soms moeilijk een scheidslijn tussen liefde en vriendschap te zien, zeker daar waar het liefde – op – afstand betreft.

Een plek waar zich natuurlijk menig vriendschap ontvouwde, en waar naast het drinken de vrolijkheid gevierd werd met (samen) zingen, was de kroeg. Uit het Gruuthuse manuscript komt dit lied voor de waard, getiteld *Laat ons den weerd bedanken*.

Laat ons den weerd bedanken
der deugd die hij den gasten doet!
Al had' wij duizend franken,
hij ne geert (= verlangt) van ons geen ander goed
dan dat wij maken frissen moed (= opgewekt zijn).
Wel op, wel op, zo zing' wir jo,
met vreugden ho.
God geve den weerd dat (= wat) hij begeert,
die aldus blijdelijk gebeert (= die zich altijd zo vrolijk
gedraagt)
Ik wens hem t' allen vreugden spoed!

Onder troubadours was het goed gebruik om een wedstrijd in liedvorm te houden over een bepaald thema, een twistgedicht, tenson genaamd. Zo'n tenson vinden we bij Raimon de Miraval (1135-1217). Een boezemvriend van Miraval beklagt zich bij hem over zijn vrouw, omdat hij haar te oud vindt worden.

1. Laat ons nu de strijd aanknopen,
Miraval, in een gedicht.

Zeg mij dan oprecht en open:
is 't verzaken van je plicht,
bij je gade weg te lopen
als haar rimpelig gezicht
niet door jeugd meer wordt verlicht?

2. *Adesmar*, mijn mond valt open:
juist de oude liefde sticht!
Als je min wist aan te knopen
met een vrouw, laat je allicht
haar niet los: jaren verlopen
voor de lust groeit aan gewicht.
Geen punt voor een twistgedicht!

3. *Miraval*, ik moet geen vrouwe
die gerimpeld is en grijs,
houd jij zo één tot de jouwe?
Jij bent grijs op eendere wijs,
oud bij oud in hou en trouwe,
jong bij jong, dat is de eis.
Ik wil oudjes voor geen prijs!

4. *Adesmar*, 'k stel op die flauwe
twist met jou bepaald geen prijs,
'k ga heel Spanje nu ontvouwen
dat jouw vrouw haar zoetste spijs
elk voor niets wil toevertrouwen,
want dat jij haar paradijs
graag verlaat, is het bewijs. (Vertaling: Ernst van Alte)

Tenslotte een bijzondere troubadour, Gaucelm Faidit. Hij wordt door sommigen de sympathiekste troubadour genoemd, vrijgevig en één van de beste componisten onder de troubadours. Zijn melodieën (ontstaan tussen 1170 en 1205) zijn zesentwintig keer door andere troubadours gebruikt. Het overnemen van iemands melodie betekende een eerbetoon, bewondering en misschien ook vriendschap. Hij zong vreselijk vals, maar trouwde met Guillelma Monja, die zijn liederen voor hem zong. Hij bezong niet haar, maar een andere dame. En dat deze Guillelma die liederen over een andere geliefde wilde zingen, zou je de opperste vorm van vriendschap en liefde kunnen noemen! Verder schreef Gaucelm Faidit een ontroerende klaagzang bij de dood van Richard Leeuwenhart. Waren ze, behalve ridders op dezelfde kruistocht, soms ook bevriend?

Bronnen

Ernst van Altena: Daar ik tot zang word aangespoord. | Paul Verhuyck: De echte troubadours. | Wikipedia

Zij en hij over het leven in

Door Frank Wiersema

ZIJ

Een tweetal zwanen vliegt over in zuidwestelijke richting, waar de zon net ondergaat. Vanuit haar boomstamkano kijkt zij ze na. Na een lange en hectische dag in het kamp, is haar manier om een momentje rust te pakken, om even het water op te gaan om alleen te zijn. Ze gaat nooit ver, nooit buiten gehoorsafstand van het kamp. Ze ziet nog een paar van de kinderen aan de waterkant spelen, hun gezichten

mooi gemaakt met oker.

De stamoudste vindt het belangrijk dat de kinderen versierd worden en dat geeft haar altijd een flink drukke dagbesteding.

“Het doet haar uitkijken naar het zomerkamp.”

In het kamp is de nodige bedrijvigheid gaande. Haar neefje kwam met zijn oudere zus met goed nieuws terug van het jachtkamp, op een kleine dagtocht hier vandaan. De jagers hadden een flink hert weten te schieten en waren dat ter plekke alvast aan het slachten, om het niet in het kamp te hebben stinken. De

twee kinderen - binnenkort zelf klaar om actief aan de jacht mee te doen - waren alvast vooruitgestuurd om het nieuws te brengen. Men begon meteen de kookkuil uit te graven en liet de stenen heet worden in het vuur. De jacht lukt lang niet altijd, dus als het wel raak is, is dat een zeer welkome afwisseling van de gebruikelijke vis.

Het doet haar uitkijken naar het zomerkamp. Aan het einde van de zomer, als het bos een overvloed aan eten biedt, kunnen ze het kleinere kamp weer even verlaten om met meerdere grote gezinnen bij elkaar kamp te maken. Ze maken dan grote kookkuilen en er worden verhalen uitgewisseld. Stiekem hoopt ze volgende keer misschien wel een partner te vinden om in de familie mee te nemen. Toch is het niet altijd alleen maar gezellig in het zomerkamp. De overgevlogen zwanen, doen haar onherroepelijk denken aan een droevig voorval een paar zomers geleden. Een jonge vrouw van een andere familie overleefde toen het baren niet, net als haar pasgeboren baby. De trieste aanblik van de dode baby, die op een vleugel van een zwaan aan de aarde was toevertrouwd, doet haar nog altijd rillen in haar kano.

de prehistorie

Zouden deze zwanen ook iemands laatste reis begeleiden naar gene zijde?

HIJ

Afgepeigerd na een lange dag vangt hij voor zijn boerderij de laatste stralen van de voorjaarszon op. Vooral als alle kinderen van het erf bij hem komen om broodjes te bakken, wordt het hem nog weleens te veel. Soms vraagt hij zich af, waarom de kinderen niet ook gewoon graanpap eten. Dat scheelt voor het malen een hoop tijd en energie. Maar goed, dit is hoe de stamoudste het wil. Het is hard werken om op het land een goede oogst aan graan te krijgen, maar het is het waard, vooral als hij denkt aan het bier. Het is zo'n spectaculair gezicht, als moeder in het vuur verhitte stenen bij het water met graan gooit. Het gaat dan flink borrelen en er lijkt wel een energie in de vloeistof te komen. Het gist geeft het woest bruisend water een potentie, die hem blij maakt

"Er komt een tijd dat voor hun leefwijze simpelweg geen ruimte meer is."

als hij er alleen al aan denkt. Bier maakt een samenkost met andere erven nou eenmaal extra gezellig.

Toch kijkt hij wel eens met een jaloerse blik naar de stammen die het land (nog) niet ontginnen. Het lijkt wel alsof zij nooit echt hard hoeven te werken. Al hun eten halen ze uit het bos of uit het water. Contact is er maar spaarzaam, maar ze lijken wel nieuwsgierig te zijn naar de andere manier van leven.

Af en toe ruilen ze wel eens wat. Aardewerk maken kunnen ze niet, dus een pot kan makkelijk worden geruild voor een goede hoeveelheid vlees en huiden. Wat hem betreft een prima deal. Hoewel er met een schuin oog naar ze gekeken wordt, moet hij wel toegeven dat die andere stammen toch wel erg kundig zijn in het leven met het land. Als geen ander kennen ze hun omgeving, het wisselen van de seizoenen en weten ze wanneer ze moeten verhuizen van kamp naar kamp.

Wat dat betreft zijn hij en zijn familie veel meer aan zijn erf gebonden. Dat baart hem soms zorgen.

Ze hebben vruchtbare grond nodig aan de rivieroever, maar met de nieuwe generaties zijn ze nu al zo ver de rivier af getrokken, dat het vruchtbare land steeds schaarser wordt en dat verandert op den duur vrienden in vijanden. Samenwerkingen en vriendschappelijke banden kunnen plots omslaan en zo ontstaan er gruwelijkheden waar hij niet graag aan denkt. Zeker voor de oude manier van leven van de rondtrekkende jagers zal dit nog wel eens lastig worden. Er komt een tijd dat voor hun leefwijze simpelweg geen ruimte meer is.

"De jacht lukt niet altijd."

Een tweetal zwanen vliegt over in zuidwestelijke richting, waar de zon net ondergaat. Een gevoel van melancholie overvalt hem. Het doet hem denken aan een oud kinderversje: witte zwanen, zwarte zwanen, wie mag er mee naar het enge land varen. ■

Vriendschap bij de Romeinen

Door Ratna Drost

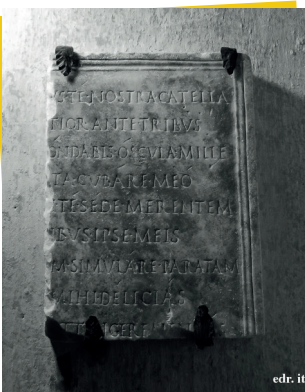
Boezemvrienden, BFF's en maatjes; we hebben ze allemaal: vriendschappen. Het sluiten van vriendschappen is eeuwenoud. Het is natuurlijk wel de vraag of te allen tijde dezelfde invulling werd gegeven aan het begrip 'vriendschap'. Dit artikel geeft aan de hand van drie archeologische vondsten, een antwoord op die vraag.

"Of er sprake is van 'echte vrienden' is lastig te achterhalen."

De Romeinen gebruikten amicitia om vriendschappen tussen mensen, tussen mens en dier, tussen mens en staat of tussen staten onderling te duiden. Het vormen of verbreken van vriendschappen werd beschreven als een formele handeling, maar dat zegt

natuurlijk weinig over hoe Romeinen in de praktijk vriendschappen beleefden.

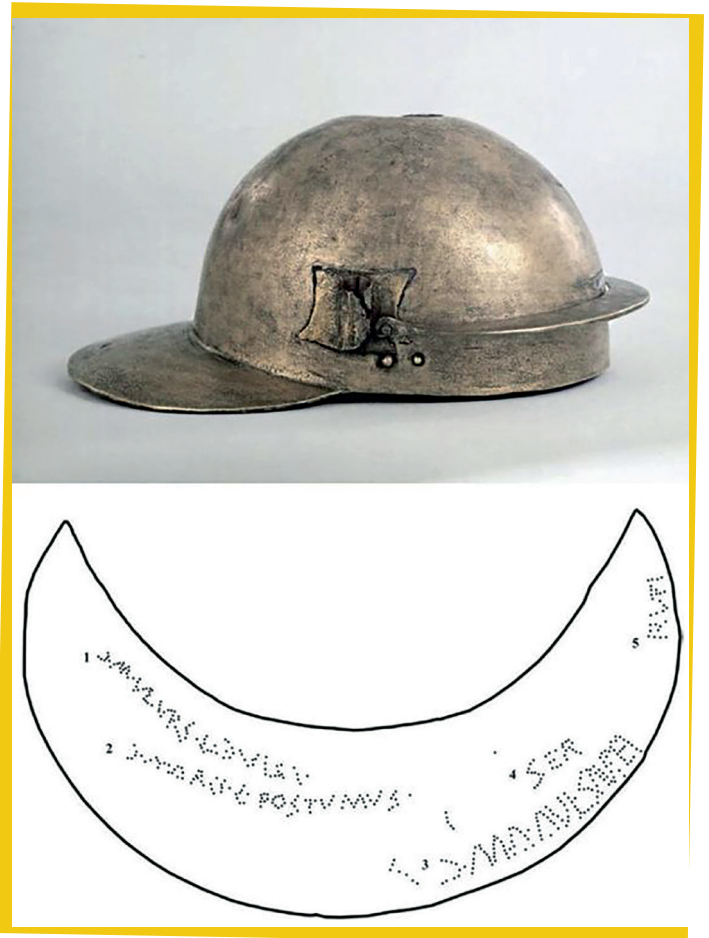
Een van de diepste vriendschappen die een Romein kon sluiten, was die met zijn trouwe viervoeter. Honden werden gebruikt om te jagen, als waakhond, maar ook om mee te knuffelen. Men was dan ook tot het diepst geroerd en in tranen wanneer een hond overleed. Honderden grafinscripties laten zien dat men kosten nog moeite bespaarde om het dier te gedenken. Een mooi voorbeeld daarvan is de inscriptie voor Patricus:

Stele voor Patricus, Salerno, 100-200 n. Chr.

"Verbijsterd door tranen heb ik je gedragen, onze kleine hond, zoals ik in gelukkigere omstandigheden vijftien jaar geleden deed. Nu, Patricus, geef je me geen duizend kussen meer en kun je niet liefkozend om mijn nek liggen. Je was een goede hond en in verdriet heb ik je in een marmeren graf geplaatst en voor altijd voor mezelf verenigd als ik sterf. Je was als een mens

met je kwaliteiten; helaas, wat een huisdier hebben we verloren! Jij, lieve Patricus, had de gewoonte om met ons aan tafel te zitten en om eten in onze schoot te vragen, je was gewend om met je hebzuchtige tong de beker te likken die mijn hand voor je vasthield en verwelkomde regelmatig je vermoeide meester met kwispelende staart."

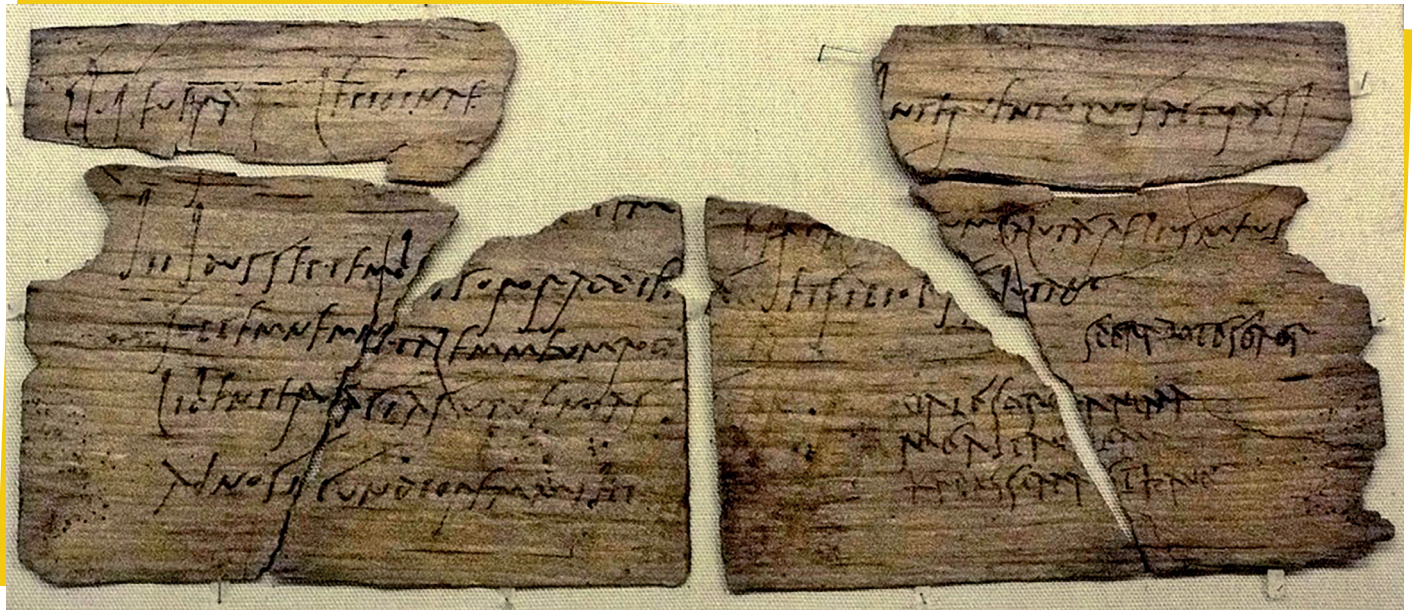

Thames Coolus, midden eerste eeuw, British Museum.

Een tweede diepe vriendschap is die tussen hartsvriendinnen. Commandantsvrouw Claudia Severa, schreef vanuit een Engels fort in de eerste eeuw een verjaardagsuitnodiging aan haar vriendin Sulpicia Lepidina, die verderop in het fort Vindolanda woonde. Het houten briefje is bijzonder, want het is tot dusver, de oudste en enige, door een vrouw geschreven Romeinse bron (zie de pagina hiernaast).

"Claudia Severa groet haar Lepidina. Op 11 september, zuster, voor de viering van mijn verjaardag, stuur ik jou een warme uitnodiging om langs te komen om de dag voor mij nog plezieriger te maken dankzij jouw aanwezigheid als je komt. Geef mijn groeten aan jouw Cerialis, mijn Aelius en mijn kleine zoon groeten hem ook. Ik verwacht je zuster, tot ziens zuster, mijn liefste ziel, zoals ik voorspoed hoop en eer."

Of er sprake is van 'echte vrienden' in een legioen is lastig te achterhalen. Men had wellicht eerder 'broeders'. Archeologen hebben zich de laatste jaren beziggehouden met het vraagstuk of deze 'broederband' als een vorm van amicitia kan worden beschouwd.

Brief van Claudia Severa, eerste eeuw, British Museum.

Het onderzoek richt zich hoofdzakelijk op de namen op nekplaten. Soldaten bekostigden hun uitrusting zelf en ponsten in de helm hun naam ter identificatie van eigendom. Op de afgebeelde helm uit de eerste eeuw, staan maar liefst vijf afzonderlijke namen: Dulcius, Postumus, Saufeus, Servius en Rufus. Uitrustingen werden aan elkaar doorgegeven om bijvoorbeeld kosten te besparen, maar hoe mooi is het als je via de namen op je helm de broeders kon gedenken die je voor waren gegaan in de strijd.

“Een van de diepste vriendschappen die een Romein kon sluiten was die met zijn trouwe viervoeter.”

Concluderend kunnen we stellen dat Romeinen in de praktijk op het gebied van vriendschappen, niet zo koeltjes waren als de theorie achter *amicitia* doet geloven. Vrienden werden gewaardeerd, vriendschappen onderhouden en om wegge-

vallen vrienden werd gerouwd. Geen emotie was hen vreemd. Het zijn net mensen...■

Vriend van Archeon worden!

Ja: ik wil graag lid worden van de VVvA!

Naam

Adres Postcode

Woonplaats

Mailadres

Aankruisen

- Ik geef mij op als individueel lid
- Ik geef mij op voor een gezinslidmaatschap
- Ik geef mij op voor een jongerenlidmaatschap
- Ik geef mij op voor een bedrijfslidmaatschap

De contributiebedragen voor 2020 zijn als volgt:

Jongerenlidmaatschap €12,50 | Individueel lid €25 | Gezinslidmaatschap €45 | Bedrijfslidmaatschap €75

Deze bon liefst per e-mail verzenden naar secretaris@vrienden-archeon.nl of per post aan Vereniging Vrienden van Archeon. Postbus 600, 2400 AP Alphen aan den Rijn.

Of meld je aan via <https://www.vrienden-archeon.nl/aanmeld-formulier-lid/>

Colofon

Redactieteam VVvA

- Patricia Pol
- Giel de Reuver
- Leo van Sister
- Frank Wiersema
- Patrica Verbree
- Helma Hartman
- Monique Veldman
- Annette Geerlings
- Maritgen Rodenburg

Met bijdragen van
Ratna Drost

Hoofdredactie
Maritgen Rodenburg

NoVA is het verenigingsblad van de VVvA en verschijnt twee keer per jaar. De volgende NoVA verschijnt in het najaar van 2021. Contact: nova@vrienden-archeon.nl

De redactie behoudt zich het recht voor ingeleverde stukken niet te plaatsen of te wijzigen.

Dit tijdschrift is gedrukt op voorBIJ, een gerecycled papier met bloemrijk bermgras uit het Bijenlandschap. De papiersoort draagt aantoonbaar bij aan bevordering van biodiversiteit en verduurzaming van de leefomgeving.

Marcus & Marbod

Vormgeving door

Sponsors

Door Gilivs